

STUDII ȘI CERCETĂRI

EXISTENȚIALIZAREA

ALEXANDRU SURDU

Existentialization. Existentialization is the process of simultaneously engendering the Object and the Subject. This engendering has a history related to the field of Reality – of our views, knowledge and scientific assumptions. Existentialization develops from simple to complex and from concrete to abstract, which is a speculation, a reproduction of the historical process of existentializing the Subsistence, but only in its pure essentiality, stripped of all unnecessary details.

Key words: Transcendence, Subsistence, Existence, Being

Existențializarea înseamnă *manifestarea* Subsistenței, *acțiunea* ei asupra celor *cinci* organe de simț ale omului, dar înseamnă și *efectele* diferite ale acestei acțiuni, pe baza cărora sunt diferențiate și *cauzele* care le-au determinat, cu *structura* lor specifică, și, totodată, *ansamblul* acestora, care constituie posibilitatea devenirii într-o Ființă a Existenței.

Acțiunea Subsistenței asupra organelor de simț, dacă înțelegem prin Subsistență supercategoriile acesteia: Unul, Totul, Infinitul etc., cât și ipostazele acesteia (Supersistența, Transcendența etc.) este greu de imaginat, mai ales că organele de simț sunt ale *unei* persoane și au o sferă, ca să zicem așa, de „recepționare” foarte redusă. S-a spus însă adesea că, într-o oarecare măsură, chiar dacă nu suntem conștienți de aceasta, ne influențează Totul. Dar, pentru noi, există *numai* ceea ce ni se manifestă *nouă*. Nu fiecăruia în parte, nu la toți în același timp și nu în același loc. Ceea ce nu înseamnă că Totul sau anumite „zone” ale acestuia nu și-ar exercita acțiunea de existențializare. Le lipsește însă, le-a lipsit sau le va lipsi față de cine să se manifeste, deoarece omul n-a fost prezent nici măcar de la începutul Lumii care este o parte infimă din Totul. Ceea ce nu-l deranjează prea mult, și nu-l deranjează nici scurtimea vieții, când face tot felul de considerațiuni despre începutul și sfârșitul Lumii. Acestea însă n-au nici o legătură cu Existența în genere și mai ales cu Existența Nemijlocită în special, ci cu Realitatea, respectiv cu ceea ce își imaginează el că ar fi existat *înainte* și va exista *după* existențializarea Subsistenței.

În zilele noastre considerațiunile *despre* Existență se bazează pe un bagaj imens de cunoștințe științifice. Nu este nicio știință care să nu emită un număr considerabil de ipoteze, numite „teorii” despre aproape toate accepțiunile Existenței. Solemnitatea cu care sunt aduse la cunoștința publicului aceste „teorii” de „mare

exactitate”, însoțite de tot felul de calcule, cu formule interminabile și cifre înspăimântătoare, pun multe semne de întrebare în legătură cu seriozitatea savanților care le emit, căci „teoriile” acestea se schimbă foarte des, uneori de pe o zi pe alta, pe când Existența Nemijlocită, adică Subsistența care se existențializează, a rămas și va rămâne mereu la fel (*aei homoios*, cum zicea bătrânul Xenophanes).

Nu ne interesează aici capacitățile individuale diferite de „recepționare” a Subsistenței și nici diferențierile acestora în funcție de sexul, de vârsta sau de sănătatea indivizilor umani, de epoca istorică în care au trăit, de nivelul cunoștințelor etc.

Este vorba aici despre un „om abstract”, ca omul pe care l-a conceput (*epoisen*), l-a poetizat (de la *poieo*) Dumnezeu, din imaginația sa (*kat eikona*) și prin asemănare (*kat' homoiosin*) cu această imagine (speculativ), înainte de a-l fi plămădit (*eplasen*) din țărâna pământului, indiferent când s-a petrecut acest lucru (în care „zi” a Creației, eră geologică etc.), și independent de faptul că, odată plămădit, a corespuns sau nu așteptărilor divine.

Se face abstracție aici și de aspectele psihogenetice ale omului, care țin de domeniul științelor psihologice și pedagogice, avându-și locul în domeniul Realității, nu al Existenței Nemijlocite. Grădina Raiului nu era o „grădiniță de copii”. Nu se contestă dezvoltarea treptată a capacităților senzitive la noii născuți, dar se presupune că acestea s-au petrecut deja.

Existențializarea înseamnă procesul de producere simultană a Obiectului și a Subiectului, iar această producere are o istorie, legată sau nu de evoluția speciilor, care ține tot de domeniul Realității, al concepțiilor, al cunoștințelor și al presupunerilor noastre biologice, zoologice, antropologice etc. Se va proceda și aici pornind de la simplu la complex și de la concret la abstract, ceea ce reprezintă o speculativă, o reproducere a procesului istoric de existențializare a Subsistenței, dar numai în pura sa esențialitate, curățat de toate amănuntele inutile.

Disciplinar filosofic, ne găsim aici la confluența câtorva dintre cele mai familiare preocupări filosofice: ontologice, gnoseologice și psihologice. Toate au fost și sunt însă preocupări științifice.

Ontologia, în ciuda etimologiei sale (*on + logos*), este o disciplină filosofică târzie, *scientia de ente*, care se revendică de la o parte din *Metafizica* lui Aristotel, cea referitoare la *to on, ens, Seiende*, mai precis la *entitatea, existentul fizic, res concretæ* și, aristotelic vorbind, la ceea ce are materie (*hyle*) și formă fizică (*morphe*), spre deosebire de forma noetică (*eidos, idea*). Entitățile pot fi însă și abstracte (*res abstractæ*), cum sunt, de exemplu, numerele, care, platonice vorbind, sunt entități intermediare, între obiecte și idei.

Chiar în această accepție, foarte restrânsă, ontologia are deja caracter științific, analitic, cum îi zicea Aristotel: presupune *despărțirea* obiectului în materie și formă, ceea ce nu este acceptabil decât din perspectivă aristotelică. Existentul nemijlocit nu se prezintă astfel, dovadă că ulterior s-a și renunțat la conceptele de „materie” și „formă”, care, tot aristotelic vorbind, le presupune și pe cele de „potență” și „act”.

Programatic, s-a pornit de la despărțirea obiectului de subiect și de la studiul primului ca atare, a existentului ca existent (*to on e on, ens qua ens*), ca fiind o anumită natură (*physis*) în sine și pentru sine (*auto kath' hauto*), independent de

orice altceva. Ceea ce ar însemna că este necunoscut și, kantian vorbind, despre el n-am putea să spunem nimic. Dar Aristotel, și cei care l-au urmat, spune, dimpotrivă, foarte multe despre „existentul” acesta anterior existențializării.

Remarcabil este însă termenul de *hypokeimenon proton*, subsistentul prim, care *precede* obiectul ca unitate sau combinație de materie și formă, nefiind nici una, nici alta, adică neexistând încă. Ceea ce sugerează trecerea de la Subsistență la Existență, adică existențializarea, cu toate că, la Aristotel, drumul este regresiv-cauzal (*aitial*), spre subsistentul prim și nu *de la* acesta spre obiect, este transcendentă, nu existențial.

În ontologiile obișnuite au fost incluse însă și teoria aristotelică a cauzelor și teoria categoriilor (de clasificare a obiectelor), teoria mișcării acestora (în spațiu și timp), ca și teoria mișcării corpurilor cerești (adică și probleme evident științifice, de fizică și astronomie), toate acestea ținând în mod firesc de domeniul Realității, respectiv al concepțiilor noastre despre Existență. Dovadă și fluctuațiile lor permanente în funcție de stadiul cercetărilor științifice.

Se dovedește astfel că obiectul ontologiei nu este nici pe departe în sine și pentru sine, ci este tocmai *suma* cunoștințelor noastre *despre* el, și, ca atare, nu ține de Existența Nemijlocită. Mai ales în zilele noastre majoritatea obiectelor înconjurătoare sunt *lucruri*, adică obiecte lucrate sau prelucrate de către cineva, sau a căror existență depinde, într-un fel sau altul, de oamenii care le mai lasă sau nu să existe.

După Kant, principala deficiență a ontologiei clasice rezidă în faptul că face consideranțiuni, *a priori* despre obiecte în genere independent de cunoașterea acestora (în cadrul experienței) de către vreun subiect. Ceea ce s-a făcut însă și după critica lui Kant, apelându-se la enunțuri compatibile cu „bunul simț”: un obiect nu este roșu deoarece l-a perceput cineva ca roșu, ci a fost așa și înainte de a fi perceput. S-au găsit și exemple rizibile pentru combaterea idealismului subiectiv (solipsist), care considera invers, că, nici după ce a fost perceput, obiectul nu este roșu, dacă nu este perceput în continuare, eventual de către Bunul Dumnezeu. Soluția, adoptată până spre zilele noastre (de către L. Wittgenstein), după care, oricum, obiectele, percepute sau nu, sunt fără culoare (*Die Gegenstände sind farblos*), nu este acceptabilă. Ceea ce conduce la obișnuitele enunțuri contradictorii: „Obiectul are culoare” și „obiectul nu are culoare”, datorită faptului că „obiectul” este conceput *a priori*, în sine, transcendent.

Soluția kantiană a despărțirii obiectului în sine de fenomen, analogă despărțirii aristotelice a materiei de formă, s-a făcut însă prin transpunerea pe planul subiectivității (al subiectului) a formelor sensibilității (*Formen der Sinnlichkeit*), care sunt spațiul și timpul. Situația devine astfel și mai gravă, căci ne putem imagina obiecte incolore, dar nu ne putem imagina obiecte nespațiale, adică obiecte care să nu fie nicăieri, și netemporale, adică să nu fie niciodată.

Soluția intermediară ar consta în acceptarea obiectului în sine ca posedând caracteristici spațio-temporale, dar nu concret fenomenale. Aceste caracteristici fiind existențializate numai parțial și într-o manieră specific umană, fenomenală, determină posibilitatea identificării parțiale a obiectului în sine cu fenomenul, adică primul, dacă ar fi cu totul diferit de al doilea, n-ar putea să-l producă, prin sau fără intervenția

omului, dar, dacă n-ar fi diferit, l-ar produce numai pe acesta. Această identitate și lipsă de identitate producătoare de enunțuri contradictorii denotă faptul că ne găsim la granița dintre Subsistență și Existență, iar această graniță este marcată gnoseologic.

Orice cunoaștere presupune distincția dintre obiect și subiect, chiar și atunci când subiectul se cunoaște pe sine însuși. Ceea ce l-a îndreptățit pe Kant să vorbească și despre „subiectul în sine însuși” (*Das Subjekt an sich selbst*), despre care filosofii uită adesea să mai amintească.

Obiectul cunoașterii (*episteton*) nu este eonul, ci estetonul (nu este obiectul în sine, ci fenomenul), numai că ultimul este considerat ca fiind gata cunoscut, cu toată încărcătura lui ontologică. Mai ales în zilele noastre, cu toate cunoștințele fizico-chimice care țin, în mod evident de domeniul Realității. Situația cea mai evidentă o constituie conceptul de „realitate” din fizica modernă, prin care se ajunge, involuntar firește, la o altă graniță gnoseologică, de pătrundere inversă de la subiect către eon, de la Existență către Transcendență, ceea ce produce enunțuri contradictorii referitoare la *distincția* dintre obiect și subiect, care apare, în contextul experimentelor microfizice, ca *identitate* a lor.

Situația asemănătoare, cunoscută în filosofia clasică germană, de la Kant citire, pornea de la identificarea obiectului în sine însuși cu subiectul în sine însuși, adică a eonului necunoscut cu subiectul necunoscător. Această *identitate* a vacuităților (*Leerheiten*) nu putea să-i placă lui Hegel, care vedea aici și o *dedublare* a lipsei de viață (*caput mortuum*). El considera că „umplerea” acestei „cavități” s-a făcut în două direcții: prin instituirea subiect-obiectului subiectiv la Fichte, și prin instituirea subiect-obiectului obiectiv la Schelling, după care a urmat absoluta lor identitate. În forma Ideii absolute însă, care nu numai că se cunoaște pe sine, dar se și *face* pe sine din sine, enunțurile contradictorii sunt acasă la ele.

Cunoașterea obiectului nu coincide însă cu facerea lui, în orice accepție ar fi considerat obiectul, căci, chiar aristotelic vorbind, el trebuie, ca *hypokeimenon proton*, să precedă subiectul, care, cândva, să-și dea seama că *este identic* cu obiectul, deși este tocmai acela față de care obiectul *este opusul* său (*Gegenstand, anteton*). Or, acesta este momentul în care subiectul, care cunoaște bine obiectul, este în stare să-l producă, să-l facă *lucru* (din *soma* să-l facă *pragma*), iar în microfizică, în care obiectul (particula elementară sau antiparticula) nu mai este anteton, ci este, să-i zicem, „transcendenton”, să nu producă efecte cuantificabile fără intervenția subiectului, cu toată mulțimea de enunțuri contradictorii pe care o determină, juridic vorbind, „grănițuirea” acestor tărâmurii dintre Subsistență, respectiv Transcendență și Existență.

Acestea sunt și motivele pentru care Existența Nemijlocită va fi tratată din perspectivă psihologică, mai precis, din perspectiva sensibilității care garantează contactul permanent și *nemijlocit* dintre obiect și subiect, și, totodată, contribuie la cunoașterea *treptată* a obiectului care, la rândul său, se manifestă (existențializează) treptat în procesul cunoașterii sale.

În cadrul filosofiei pentadice mai intervine un aspect legat de ipostazele Subsistenței. Este vorba, în primul rând, despre Protosistența care, față de Lume, cu Existență cu tot, dar și cu Ființa, Realitatea și Existența Reală, nu este altceva decât

Subsistența în totalitatea ei care precedă, în contextul nostru, Existența. Protosisistența sugerează eonul, obiectul în sine însuși, un fel de preludiu al estetoului.

Se pune problema, chiar și din perspectivă kantiană, dacă *există* un singur obiect în sine sau mai multe, adică pentru fiecare fenomen câte un obiect în sine necunoscut (câte un „mister”, cum îi zicea Lucian Blaga) sau unul singur pentru toate fenomenele. În filosofia pentadică eonul nu există, ci *subsistă*, iar dacă ar fi unul singur, ar fi Protosisistența, adică Subsistența cu supercategoriile sale: Unul, Totul, Infinitul, Eternitatea și Absolutul.

Eonul nu este însă decât o infimă parte din Protosisistență, chiar dacă s-ar referi la toate fenomenele trecute, prezente și viitoare, de la începutul până la sfârșitul Lumii. Raportat însă la esteton, fără să fie cauza acestuia, căci presupune neapărat și omul (cu sensibilitatea lui), este ceea ce *precedă* procesul simultan de producere a obiectului și a subiectului în genere.

Întrebarea firească este, în contextul filosofiei pentadice, în calitate de Protosisistență, fără să cădem în ispita de a considera că aceasta este ca un fel de picador care ne întărește interesul prin înțepături de lance, dacă nu cumva, în procesul de existențializare nu se facilitează, cu precădere sau nu, transferul de la Subsistență la Existență a *celorlalte* ipostaze ale Subsistenței. Altfel spus, eonul, multiplu sau nu, produce, prin sensibilizare, același tip de esteton? Adică unul care să devină anteton (*Gegenstand*), care să ne stea în față, ca o piatră, ca un copac sau ca o viețuitoare? Sau putem simți și ceva de altă „natură”? Ceva, să zicem, supranatural. A cărei proveniență protosisistențială să fie Supersistența Divină, ca un fel de „Lumină taborică” fără sursă de foc. Sau ceva care să tindă spre Episistență, dar fără să fie atras, fără nici o forță magnetică, spre nimicnicie sau neantizare.

Reprezentările grafice nu sunt potrivite aici, căci nu redau procese dialectico-speculative. Protosisistența, de exemplu, ar fi un fel de sursă a Existenței, care s-ar tot dilata ca un balon până când ar pocni, scurgându-se în Episistență. Dar Protosisistența și Episistența sunt identice, sunt ipostaze ale Subsistenței care este Unul etc. „Umplerea” și „golirea” Existenței, concepută ca recipient, sunt simultane. Expansiunea omului în Cosmos, de exemplu, ține invers, de pătrunderea Protosisistenței în Existență. Și, în măsura în care Pământul este „cuibul” omenirii (recipientul), expansiunea ar însemna și „golirea” acestuia, cu perspectiva, greu imaginabilă, ca oamenii să devină un fel de „păsări fără cuib”.

Dar, chiar din perspectivă creștină, în afară de revelația Începutului, merit să „umple”, prin „înmulțire” recipientul Existenței, avem și revelația Sfârșitului, divinitatea însăși fiind Alpha și Omega. Ceea ce înseamnă că și Episistența are caracteristici protosisistențiale, altfel spus Existența se „face” și se „desface” simultan, iar din perspectiva Totului este ca și când s-ar fi și făcut și desfăcut deja.

În plus, din aceeași perspectivă, nici n-ar fi necesar ca Supersistența, ca Divinitate, să se manifeste (să se existențializeze) ca atare, cu toate că a făcut-o prin Iisus Hristos, căci o putem recunoaște pretutindeni în creațiile Sale. Uneori însă existențializarea poate să fie, ca să zicem așa, „cutremurătoare” sau „scandalos” de supranaturală. Dacă avem în vedere „sursa” subsistențială a Existenței, atunci astfel de „aparitii” sau de „disparitii” de sau spre „dincolo” și „dincoace” devin explicabile.